

Bogusława Dobrowolska

Uniwersytet Łódzki

Wiesław Jan Rogalski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim

**REDYSTRYBUCYJNE KONSEKWENCJE
OPODATKOWANIA KONSUMPCJI
POLSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH
PODATKIEM VAT
WEDŁUG GRUP SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH
W LATACH 1995-2009**

Wprowadzenie

Podatki pośrednie są bardzo wydajnym źródłem dochodów budżetowych i pełnią przede wszystkim funkcje fiskalne. Jednak głęboko nieracjonalna i szkodliwa byłaby ekonomiczna analiza systemu podatkowego bez należytego uwzględnienia kontekstu społecznego podatkowej działalności państwa.

Podatki konsumpcyjne w sposób niekontrolowany i zapewne niezamierzony regulują dochodowość polskich gospodarstw domowych. Przeprowadzone w Polsce badania redystrybucyjnych efektów funkcjonowania podatków pośrednich wskazują, że polski podatek VAT ma charakter regresywny, a zatem relatywnie najbardziej obciąża konsumpcję gospodarstw o najniższych przychodach. Z przeprowadzonych badań wynika również, że struktura obciążeń podatkiem VAT zależy w znacznym stopniu od zamożności gospodarstw domowych¹. W konsekwencji uznaje się powszechnie, że konieczne jest stałe monitorowanie rozkładu obciążeń podatkowych różnych typów gospodarstw domowych, które pozwala nie tylko kontrolować proces społecznych efektów funkcjonowania podatku VAT, ale może dać niezmiernie pożyteczną wiedzę o możliwościach różnicowania lub ujednolicania stawek podatkowych.

¹ Por. B. Dobrowolska: *Ekonomiczne konsekwencje opodatkowania konsumpcji indywidualnej w procesie integracji z Unią Europejską*. Rozprawa doktorska napisana w Katedrze Statystyki Ekonomicznej i Społecznej UŁ pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Wacławy Starzyńskiej, Łódź 2008.

W niniejszym opracowaniu podjęta została próba statystycznej oceny tendencji i skali efektów opodatkowania konsumpcji podatkiem VAT polskich gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1995-2009.

1. Charakterystyka badań obciążeń podatkiem VAT budżetów gospodarstw domowych

Głównym źródłem informacji wykorzystanym w badaniach były niepublikowane dane GUS² pochodzące z *Badań Budżetów Gospodarstw Domowych*, dzięki którym możliwy był relatywnie wysoki stopień szczegółowości przeprowadzonych analiz³.

Badaniem objęto gospodarstwa domowe w Polsce w podziale na grupy społeczno-ekonomiczne w latach 1995-2009. Analizowano 6 typów gospodarstw domowych, to jest: ogółem, pracowników, pracowników użytkujących gospodarstwo rolne⁴, rolników, pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów. Z uwagi na brak kompletnych danych statystycznych pominięto w badaniach grupę gospodarstw domowych utrzymujących się z niezarobkowych źródeł⁵. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że udział tej grupy gospodarstw w ogólnej liczbie badanych przez GUS w latach 1993-1999 wynosił średnio 3,6%⁶, nie powinno to zasadniczo wpłynąć na wyniki badania.

Badanie obciążeń gospodarstw domowych podatkiem VAT zostało podzielone na dwa zasadnicze etapy. Pierwszy z nich obejmował oszacowanie dla każdego typu gospodarstwa domowego kwot zapłaconego podatku VAT. W drugim etapie oszacowano wysokość obciążeń podatkiem VAT poszczególnych typów gospodarstw domowych jako relacji wysokości zapłaconego podatku VAT do przychodu netto danego typu gospodarstwa. Z uwagi na cel prowadzonych badań, jakim jest określenie rozkładu obciążeń gospodarstw domowych podatkiem VAT i wskazanie, jakie typy gospodarstw domowych są najbardziej nim obciążone, uznano, że miernik określający relację wysokości zapłaconych podatków pośrednich do przychodu netto będzie najwłaściwszy. Kategoria przychodów netto uwzględnia bowiem każdy składnik rzeczywistych wpływów będących do dyspozycji gospodarstwa domowego, w odróżnieniu od przychodu brutto, który zawiera w sobie przychody tak naprawdę niebędące bezpośrednio w dyspozycji gospodarstwa, to jest podatki dochodowe czy składki na ubezpie-

² Dane zagregowane maksymalnie na szóstym poziomie grupowania (podkategorie) Polskiej Klasyfikacji Wzrostów i Usług.

³ Dane zakupiono dzięki pomocy finansowej Komitetu Badań Naukowych w ramach projektu badawczego nr N N111 2917 33.

⁴ Badanie dla tej grupy gospodarstw domowych przeprowadzono dla lat 1995-2004 z uwagi na brak danych statystycznych dla lat 2005-2009.

⁵ GUS nie publikuje danych dla tej grupy gospodarstw domowych począwszy od 1999 roku.

⁶ Obliczenia własne na podstawie *Budżetów Gospodarstw Domowych* GUS w latach 1993-1999.

czenie społeczne, które nie zwiększają w rzeczywistości ich zdolności do konsumpcji.

W badaniu obciążeń gospodarstw domowych podatkiem VAT wyodrębniono obciążenie z tytułu podatku od towarów i usług: według stawki podstawowej (22%), stawek preferencyjnych: 0, 2, 3, 4, 7, 12 i 17%.

W danych pochodzących z badań *Budżetów Gospodarstw Domowych* nie ma bezpośrednich informacji na temat wysokości zapłaconego podatku VAT. Jednak na podstawie szczegółowego zestawienia wydatków gospodarstw domowych można oszacować ich wysokość. Szacując kwoty zapłaconych przez gospodarstwa domowe podatków pośrednich, napotyka się na bariery wynikające z niezgodności klasyfikacji wydatków w badaniu budżetowym z klasyfikacją towarów i usług ze względu na stawki tych podatków. Klasyfikacje te krzyżują się i niekiedy w tej samej kategorii wydatków gospodarstw domowych pojawiają się towary objęte różnymi stawkami podatków pośrednich. Spotykane w literaturze przedmiotu próby rozwiązania tego problemu polegały m.in. na arbitralnym przyjęciu jakiejś pośredniej stopy podatku. Przykładowo kategoria wydatków gospodarstw domowych „mleko i napoje mleczne” obejmuje zarówno surowe mleko opodatkowane 3-procentową stawką⁷ podatku VAT, jak i mleko przetworzone w napoje mleczne, na które obowiązuje 7-procentowa stawka tego podatku. W takiej sytuacji arbitralnie przyjmowano pośrednią stopę podatku, na przykład 1/3 z 7%, czyli 2,33⁸. Zważywszy na mnogość dostawców tych wyrobów w całej gospodarce, trudno o rzetelne informacje o proporcjach towarów należących do takiej „mieszanej” pod względem stawek kategorii. Inna propozycja rozwiązania tego problemu polegała na podziale wydatków gospodarstw domowych na kilka grup i przypisaniu im hipotetycznych stawek podatków. Wydaje się jednak, że konstrukcja hipotetycznych dóbr stanowi główne źródło błędów i nieodpowiedniości w takich oszacowaniach⁹.

W niniejszym opracowaniu, z uwagi na wysoki stopień szczegółowości niepublikowanych danych GUS, można było w wielu przypadkach różnych grup wydatków przyjąć stopę podatku VAT odpowiadającą danej kategorii wydatków, na przykład w ramach omówionej wcześniej grupy wydatków na „mleko i napoje mleczne” były wyszczególnione wydatki na: mleko pełnotłuste, mleko o niskiej zawartości tłuszczu, mleko zagęszczone (skondensowane), mleko w proszku, jogurty, śmietanę i śmietankę, napoje mleczne, desery mleczne mieszane.

Wysoki stopień szczegółowości danych nie rozwiązał jednak problemu przypisania właściwych stawek podatków w usługach. W koszcie usługi wykonywanej przez wykonawcę mogą być bowiem zawarte składniki (na przykład

⁷ Począwszy od 2000 roku.

⁸ Por. M. Styczeń, I. Topińska: *Podatki i wydatki socjalne jako narzędzia redystrybucji dochodów gospodarstw domowych*. Opracowania PBZ, z. nr 4, Warszawa 1999, s. 12.

⁹ T. Nagel, J. Neneman: *Effects of a Reform of Private Consumption Taxation in Poland*. W: *Economic Transformation in Poland*. Red. M. Belka, H.G. Petersen. Campus Verlag, Frankfurt 1995, s. 212.

materiały) opodatkowane inną stawką podatku i ich udział w koszcie usługi może być znaczny. Problem ten dotyczy na przykład, począwszy od 2004 roku, usług budowlano-montażowych oraz remontów związanych z budownictwem mieszkaniowym i infrastrukturą towarzyszącą, które opodatkowane są 7-procentową stawką podatku, podczas gdy materiały wykorzystywane do wykonania tych usług 22-procentową stawką podatku. W niniejszym opracowaniu, oszacowując wysokość zapłaconego przez dane gospodarstwo podatku, przyjęto stawkę podatku właściwą dla danej usługi. Można mieć nadzieję, że ewentualne błędy nie będą mieć istotnego znaczenia, ponieważ te rodzaje wydatków dotyczą wąskiej grupy niektórych usług.

Kolejna kwestia wymagająca omówienia to sposób szacowania obciążeń podatkiem VAT tych dóbr i usług, które w ostatniej fazie obrotu są zwolnione z podatku. Zwolnienie z VAT nie oznacza bowiem, że dany towar lub usługa nie jest obciążona podatkiem. Dobra i usługi zwolnione z VAT mają bowiem zawarte w cenie kwoty podatku o różnych stawkach, zapłacone przez ostatecznego konsumenta¹⁰. Jeśli zwolnienie dotyczy ostatniej fazy obrotu, konsument również płaci podatek od towarów i usług, tylko nie w pełnej wysokości wynikającej z obowiązujących stawek podatkowych. Prawidłowe oszacowanie podatku w dobrach z niego zwolnionych lub w dobrach, do produkcji których wykorzystano dobra zwolnione z podatku, nie jest możliwe. W tej sytuacji istnieją dwa rozwiązania: albo przyjmuje się, że dobra i usługi wolne od podatku nie zawierają żadnego podatku lub dobra i usługi wolne od podatku obciążone są jednolitą stawką podatkową, która, jeśliby nałożyć ją na całą konsumpcję, przyniosłaby wpływy podatkowe równe wpływom z obecnego systemu opodatkowania. Na potrzeby niniejszych badań przyjęto pierwsze z wymienionych założeń.

Dodatkowo należało przyjąć zasadę postępowania przy szacowaniu wysokości zapłaconego podatku VAT dla dóbr lub usług, dla których dana stawka obowiązywała przez określoną część danego roku. W takich sytuacjach wysokość obciążeń wyznaczano jako średnią ważoną z wagami proporcjonalnymi do upływu czasu w podokresach wyróżnionych datą zmiany stawki¹¹.

Oszacowane kwoty podatków konsumpcyjnych przypisane gospodarstwom domowym z próby przełożone na skalę całej gospodarki nie są zgodne z danymi o wysokości zebranych podatków w kraju. Wynika to z faktu, że ostatecznymi podatnikami podatku VAT są nie tylko gospodarstwa domowe, ale także wszystkie podmioty gospodarcze nieobjęte tym podatkiem. Ponadto są takie klasy wydatków, które nie są w próbie badania budżetowego wyraźnie doreprezentowane. Takimi niedoreprezentowanymi wydatkami są bez wątpienia

¹⁰ H. Kuzińska: *Rola podatków pośrednich w Polsce*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2002, s. 243.

¹¹ Podobne rozwiązanie zastosowano przy szacowaniu obciążeń gospodarstw domowych podatkami pośrednimi w 1995 roku przez I. Kudrycką i M. Radziukiewicz. Por. I. Kudrycka, M. Radziukiewicz: *Obciążenia gospodarstw domowych podatkami pośrednimi w roku 1995*. „Wiadomości Statystyczne” 1996, nr 11, s. 58.

kwoty przeznaczone na papierosy i alkohol. Średnie spożycie w tych dwóch grupach dóbr w próbie wyraźnie odbiega od średniej krajowej. Ponadto trzeba również zauważyć, że posługując się wynikami badania budżetowego, ograniczamy się do osób z gospodarstw domowych zajmujących mieszkania, ponieważ próba do badania budżetowego losowana jest z listy mieszkań i nie obejmuje osób przebywających w gospodarstwach zbiorowych (koszarach, zakładach karnych, szpitalach, domach studenckich i internatach itp.). Istotne w tej kwestii jest również przyjęcie do badania obciążeń gospodarstw domowych kategorii przychodu netto, która nie jest tożsama z definicją przychodu w badaniach makroekonomicznych, dlatego wyniki badania budżetów rodzinnych nie są bezpośrednio porównywalne z danymi zawartymi w dziale Rachunki Narodowe w rocznikach statystycznych GUS.

2. Obciążenia podatkiem VAT polskich gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych

Redystrybucja wiąże się ze świadomym kształtowaniem pewnych wielkości ekonomicznych na poziomie odbiegającym od tego, jaki wynika z działania wolnego rynku. Wybór taki jest jednak równoznaczny z odchodzeniem od wymogów efektywności ekonomicznej¹². Funkcje fiskalne podatków zwykle stoją w sprzeczności z możliwością realizacji celów społecznych. Istotą tej sprzeczności jest fakt, że każdy podatek, także pośredni, zaopatrując skarb państwa, osłabia jednocześnie przyszłe zdolności jego zaopatrzenia przez gospodarstwa domowe i firmy. Wynika to stąd, że jest on zawsze narzędziem podziału produktu globalnego i kształtuje zdolności rozwojowe firm oraz wpływa na popyt gospodarstw domowych.

Efekty redystrybucji pośredniej są trudniejsze do skwantyfikowania i do oceny niż następstwa redystrybucji bezpośredniej¹³. W praktyce gospodarczej stosuje się oba sposoby redystrybucji, m.in. dlatego, że pośrednie formy redystrybucji są mniej zauważalne i łatwiejsze do zaakceptowania przez społeczeństwo.

Koszty polityki fiskalnej państwa ponoszone są nierównomiernie przez różne grupy społeczne. Jest to widoczne między innymi przy badaniu obciążeń podatkiem VAT różnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych.

W latach 1995-2009 rosącemu udziałowi podatku VAT w dochodach budżetu państwa towarzyszył wzrost obciążeń tym podatkiem wszystkich typów gospodarstw domowych (por. tabela 1). Najwyższym średnim tempem wzrostu

¹² A. Krajewska: *Podatki – Unia Europejska, Polska, kraje nadbałtyckie*. PWE, Warszawa 2004, s. 51-52.

¹³ *Teoretyczne podstawy reformy podatków w Polsce*. Red. J. Ostaszewski, Z. Fedorowicz, T. Kierczyński. Difin, Warszawa 2004, s. 37.

w latach 1995-2009 charakteryzowały się obciążenia przychodów netto podatkiem VAT gospodarstw domowych rolników, rencistów i emerytów oraz pracowników, bowiem z roku na rok obciążenia te wzrastały średnio o 4%. Najniższym średnim tempem wzrostu (3%) charakteryzowały się gospodarstwa pracujących na własny rachunek. Okazuje się zatem, że szybciej wzrastało w badanym okresie obciążenie podatkiem VAT podatników o najniższych przychodach, a wolniej gospodarstw najzamożniejszych.

Tabela 1

Obciążenia polskich gospodarstw domowych podatkiem VAT według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1995-2009 (w %)

Lata	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa pracowników	Gospodarstwa pracowników użytkujących gospodarstwo rolne	Gospodarstwa rolników	Gospodarstwa pracujących na własny rachunek	Gospodarstwa emerytów i rencistów
1995	5,21	4,85	6,21	6,44	5,95	4,39
1996	5,87	5,46	6,37	6,49	6,36	4,97
1997	5,87	5,74	6,24	6,75	6,47	5,29
1998	6,76	6,86	6,87	7,21	6,73	6,36
1999	6,93	6,91	6,63	7,40	6,72	6,21
2000	7,53	7,34	7,31	8,06	7,46	6,90
2001	7,71	7,44	7,71	8,75	7,55	6,99
2002	7,72	7,41	7,73	8,81	7,65	7,01
2003	7,80	7,45	7,79	8,91	7,94	7,02
2004	7,82	7,46	9,27	10,28	7,92	7,24
2005	7,94	7,47	.	10,44	8,12	7,38
2006	7,96	7,75	.	10,82	8,24	7,48
2007	8,04	7,91	.	10,95	8,36	7,53
2008	8,23	8,11	.	11,15	8,56	7,63
2009	8,31	8,14	.	11,32	8,62	7,98
Średnia	7,31	7,09	7,21	8,92	7,51	6,69
Średniookresowe tempo zmian w latach 1995-2009	1,03	1,04	1,05*	1,04	1,03	1,04
Współczynnik zmienności	12,77	13,40	12,56*	19,51	11,09	15,21
Dynamika 2009/1995 (%)	159,50	167,84	149,28*	175,78	144,87	181,78

* Obliczenia wykonano dla lat 1995-2004; . oznacza brak danych.

Przez obciążenie podatkami należy rozumieć udział zapłaconego podatku w relacji do przychodu netto.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS pochodzących z *Badań Budżetów Gospodarstw Domowych w latach 1995-2009*.

Wyższym przeciętnym obciążeniem podatkiem VAT w latach 1995-2009 niż gospodarstwa domowe ogółem (7,31%) charakteryzowały się gospodarstwa rolników (8,92%) oraz gospodarstwa pracujące na własny rachunek (7,51%), niższym natomiast gospodarstwa emerytów i rencistów (6,69%), gospodarstwa pracowników (7,09%) oraz pracowników użytkujących gospodarstwa rolne (7,21%)¹⁴. Większe opodatkowanie gospodarstw pracujących na własny rachunek wynika z wyższego poziomu konsumpcji, związanego z osiąganiem przez tę grupę gospodarstw najwyższych dochodów.

Z kolei wyższe obciążenie gospodarstw rolników wynika z wyższego niż w pozostałych gospodarstwach zużycia opodatkowanych VAT towarów i usług służących do produkcji. Ludność rolnicza nie jest objęta podatkiem dochodowym od osób fizycznych, pozwalającym na korzystanie z ulg podatkowych, lecz niezwiązanym z dochodami podatkiem rolnym. Ponadto, jak inne grupy, musi być objęta podatkami konsumpcyjnymi, zatem wydaje się, że funkcjonujący system podatkowy nie tylko nie wyrównuje różnic dochodowych, ale nadal je pogłębia¹⁵.

Najszybszy wzrost obciążeń podatkiem VAT zaobserwowano w przypadku gospodarstw emerytów i rencistów oraz rolników (wzrost odpowiednio o 82% i 76% w 2009 roku w stosunku do 1995 roku). Gospodarstwa te charakteryzowały się również największym zróżnicowaniem obciążenia podatkiem VAT. Współczynnik zmienności dla gospodarstw rolników wynosił 19,5%, a dla gospodarstw emerytów i rencistów 15,2%.

Zaprezentowany na rys. 1 przebieg średniego obciążenia podatkiem VAT badanych gospodarstw domowych pozwala wyróżnić trzy charakterystyczne daty wyraźnego wzrostu tych obciążeń, to jest rok: 1998, 2000 i 2004.

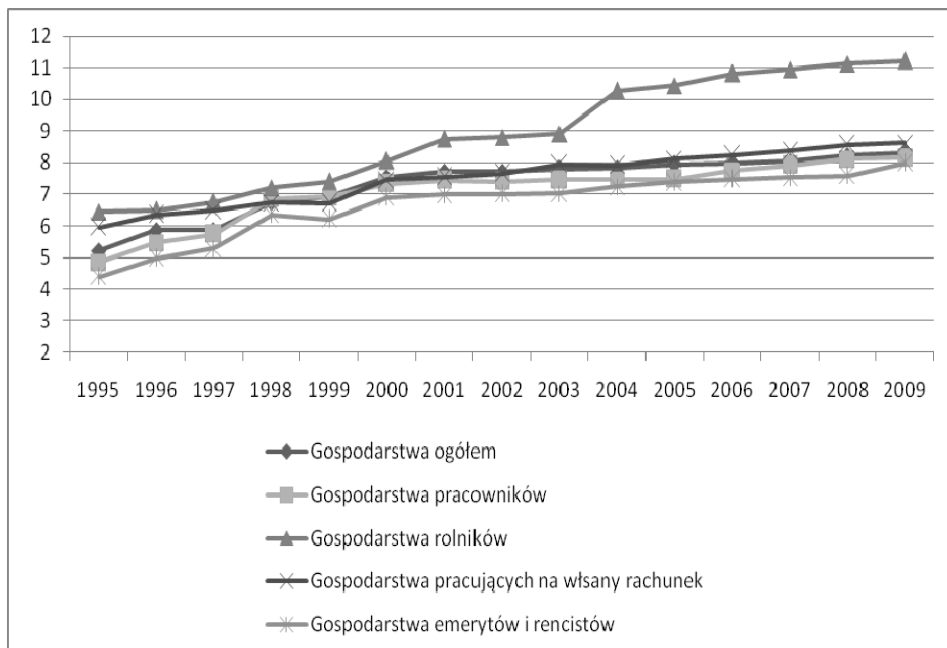
Wyraźny wzrost obciążeń podatkiem VAT obserwowany w 1998 roku wynikał przede wszystkim ze wzrostu opodatkowania nośników energii, leków, usług telekomunikacyjnych, których udział w strukturze wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych jest wysoki.

W Polsce podwyższono stawkę preferencyjną na energię elektryczną z 7% w 1995 roku do 12% w 1996, 17% w 1997, by od 1998 wprowadzić powszechnie stawkę podstawową. W 1998 roku zniesiono także preferencyjną stawkę podatku na usługi telekomunikacyjne oraz wprowadzono 2-procentowy podatek na leki i środki farmaceutyczne.

Podwyższenie stawek podatku na wymienione dobra i usługi najbardziej odczuły gospodarstwa emerytów i rencistów oraz gospodarstwa pracowników, bowiem wzrost obciążeń w 1998 roku w stosunku do roku poprzedniego wyniósł odpowiednio: 20% i 19,5%.

¹⁴ Dane dla lat 1995-2004.

¹⁵ H. Kuzińska: *Rola podatków pośrednich...*, op. cit., s. 148.

Przez obciążenie podatkami należy rozumieć udział zapłaconego podatku w relacji do przychodu netto.

Rys. 1. Przeciętne obciążenie polskich gospodarstw domowych podatkiem VAT według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1995-2009 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1.

Skutki wprowadzenia w 2000 roku 3-procentowej stawki VAT na nieprzetworzone produkty rolne najbardziej odczuły gospodarstwa najbiedniejsze, gdzie wydatki na żywność osiągają największy odsetek w strukturze wydatków ogółem. Wśród badanych typów gospodarstw domowych największy udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach konsumpcyjnych ogółem cechował gospodarstwa: rolników (44,1%), pracowników użytkujących gospodarstwa rolne (38,9%), emerytów i rencistów (35,8%). Najniższy zaś wystąpił w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (27,1%) oraz gospodarstwach pracowników (29,7%)¹⁶.

Kolejny dynamiczny wzrost obciążeń podatkiem VAT obserwowany w 2004 roku związany był ze znaczącymi zmianami stawek podatku VAT, które wpro-

¹⁶ Wskaźniki struktury obliczono na podstawie niepublikowanych danych GUS z 2000 roku pochodzących z Badań Budżetów Gospodarstw Domowych. Należy jednak zaznaczyć, że opisane prawidłowości nie ulegają zmianie w kolejnych badanych latach. Np. w 2006 roku największy odsetek wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach konsumpcyjnych ogółem cechował gospodarstwa: rolników (36,4%), emerytów i rencistów (31,4%), najniższy zaś gospodarstwa pracujących na własny rachunek (23,7%) oraz gospodarstwa pracowników (26,5%). W 2009 roku analogicznie największy odsetek wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach konsumpcyjnych ogółem cechował gospodarstwa: rolników (33,1%), emerytów i rencistów (30,0%), najniższy zaś gospodarstwa pracujących na własny rachunek (21,9%) oraz gospodarstwa pracowników (24,5%).

wadziła nowa ustawa z 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług¹⁷, która miała m.in. na celu dostosowanie polskiego prawa podatkowego do prawa wspólnotowego w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej. Zharmonizowanie polskich przepisów z uregulowaniami UE związane było z procesem ograniczania zakresu stosowania stawek obniżonych, stawki zerowej oraz zwolnień od podatku, bowiem poziomy podstawowej i obniżonej 7-procentowej stawki podatku VAT były już zgodne ze standardami unijnymi. Najważniejsze z punktu widzenia przeprowadzanej analizy zmiany, które wprowadziła ustawa z 11 marca 2004 roku, polegały na wzroście z 7% do 22% stawki podatku VAT na materiały budowlane, towary dla dzieci¹⁸, instrumenty muzyczne, usługi geodezyjne i kartograficzne. Największy wzrost stawek podatku VAT dotyczył maszyn rolniczych i leśnych wraz z częściami zamiennymi oraz ciągników rolniczych i przyczep ciągnikowych wraz z częściami zamiennymi, gdzie podniesiono stawkę podatku z 0% do 22%. Nałożono również 7-procentową stawkę podatku VAT na budownictwo mieszkaniowe objęte społecznym programem mieszkaniowym, sprzedaż oraz remonty mieszkań, usługi związane z rolnictwem oraz chowem i hodowlą zwierząt¹⁹, a także usługi pogrzebowe.

Konsekwencje tych zmian spowodowały dalszy wzrost obciążeń podatkiem VAT gospodarstw domowych, który najdotkliwiej odczuły gospodarstwa powiązane z rolnictwem (por. rys. 1)²⁰. Największy wzrost stawek podatku VAT, który wprowadziła nowa ustawa, dotyczył maszyn rolniczych i leśnych, ciągników rolniczych i przyczep ciągnikowych oraz usług związanych z rolnictwem oraz chowem i hodowlą zwierząt²¹.

Wzrost obciążeń gospodarstw domowych po 2004 roku jest związany ze stałym procederem upowszechniania podstawowej stawki podatku VAT oraz wzrostem cen towarów i usług konsumpcyjnych.

Podsumowanie

Systematyczny proces zwiększania w budżecie państwa udziału podatków pośrednich oddziałuje na gospodarstwa domowe. Jest to widoczne m.in. przy badaniu obciążeń podatkiem VAT polskich gospodarstw domowych, które wskazuje, że efekty funkcjonowania podatków podatku VAT ponoszone są nierównomiernie przez różne grupy społeczne. Z przeprowadzonych badań wynika, że struktura obciążeń podatkiem VAT zależy w znacznym stopniu od zamożności

¹⁷ Ustawa z 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (Dz.U. nr 54, poz.535), art. 146 ust.1, załącznik nr 3.

¹⁸ Z wyjątkiem odzieży dla niemowląt i obuwia dziecięcego, które były opodatkowane 7-proc. stawką podatku VAT.

¹⁹ Z wyjątkiem usług weterynaryjnych, podkuwania koni i schronisk dla zwierząt.

²⁰ W 2004 roku w porównaniu do roku poprzedniego najdynamiczniej, bo o 19% wzrosły obciążenia gospodarstw pracowników użytkujących gospodarstwo rolne oraz o 15% gospodarstw rolników (por. tabela 1).

²¹ Z wyjątkiem usług weterynaryjnych, podkuwania koni i schronisk dla zwierząt.

gospodarstw domowych. Okazało się bowiem, że gospodarstwa najzamożniejsze, to znaczy gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek, charakteryzowały się najniższym średnim tempem wzrostu obciążeń podatkiem VAT w latach 1995-2009.

W badanym okresie widoczny jest systematyczny wzrost obciążeń podatkiem VAT wszystkich grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych. Dla gospodarstw domowych ogółem obciążenia podatkiem VAT w roku 2009 w porównaniu do roku 1995 wzrosły o 60%. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w trwającym od 1994 roku stałym procesie upowszechniania stawki podstawowej, ograniczania stosowania obniżonych stawek podatku od wartości dodanej, ale również w zmianach zachodzących w strukturze konsumpcji gospodarstw domowych.

Skutki zmiany stawek podatku VAT najsilniej odczuły gospodarstwa rolników. Wyższe obciążenie przychodów podatkiem VAT gospodarstw powiązanych z rolnictwem wynika z konsumpcji towarów i usług służących do produkcji. Dodatkowo proces ten pogłębia wprowadzony w 2004 roku wzrost stawek podatku VAT na maszyny rolnicze i ich części zamienne, usługi związane z rolnictwem oraz chowem i hodowlą zwierząt.

Trzeba pamiętać, że system podatkowy, choć nie może być głównym środkiem polityki społecznej, nie może też być sprzeczny z poczuciem sprawiedliwości w jej potocznym rozumieniu, musi być bowiem społecznie akceptowany.

**THE REDISTRIBUTION CONSEQUENCES OF TAXING
THE CONSUMPTION OF POLISH HOUSEHOLDS
WITH VALUE ADDED TAX ACCORDING
TO SOCIO-ECONOMIC GROUPS
IN THE YEARS 1995-2009**

Summary

Indirect taxes are an efficient source of income. These taxes play mainly fiscal roles. Social effects of their functioning seem to be just a side effect. Pursuing social policy in Poland is mainly left to direct taxes. However, a fiscal system shouldn't be the system in which the total amount of direct and indirect taxes charge the most the households of the lowest and average incomes, as it creates certain risks in the functioning of a contemporary Polish family.

The aim of the article is to define redistribution effects of taxing the consumption of Polish households with Value Added Tax according to socio-economic groups in the years 1995-2009.